

К. Ш. Токтомаматов атындагы эл аралык университети, Кыргызстан Эл аралык университетинин жана Б.Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университетинин алдындагы Д.12.20.614 диссертациялык кеңешинин эксперттик комиссиясынын 12.00.01 – укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуу даражасын изденип алууга даярдалган Туратбекова Акмөөр Туратбековнын «Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугу: тарыхый укуктук аспектилери» темасындагы диссертациясына

КОРУТУНДУ

диссертациялык кеңештин эксперттик комиссиясы төмөнкү түзүмдө:

Төрайым: Кулдышева Гүльсара Кенжеевна, юридика илимдеринин доктору, профессор.

Комиссиянын мүчөлөрү:

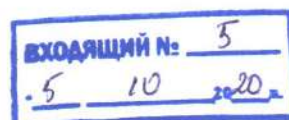
Баатов Аяз Батыркулович, юридика илимдеринин доктору, доцент;

Юсупов Улукбек Жалалидинович, юридика илимдеринин кандидаты, 12.00.01 – укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуу даражасын изденип алууга даярдалган Туратбекова Акмөөр Туратбековнанын «Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугу: тарыхый укуктук аспектилери» темасындагы диссертациясын изилдеп төмөнкү корутундуларга келди:

1. Эмгектин диссертациялык кеңешке берилген укук боюнча диссертацияны жактоого кабыл алуу адистигине туура келгендиги.

Туратбекова А.Т. «Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугу: тарыхый укуктук аспектилери» темасындагы кандидаттык диссертациясы диссертациялык кеңештин адистигине туура келет.

Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугунун укуктук абалынын теориясы, тарыхы, тажрыйбасынын маңызынын изилденүүсү чагылдырылып, 12.00.01 – укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистигинин паспортуна толугу менен жооп берет.

Диссертациянын максаты – Изилдөө ишинин максаты болуп, экологиялык коопсуздукту камсыздоонун төмөндөгү маселелерин чечүү аркылуу укуктук жөнгө салуусун өркүндөтүү:

-Экологиялык коопсуздуктун маани-маңызына, негизине детерминация болгон факторлорду аныктоо;

-Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугунун мүнөзүн жана өзгөчөлүгүн аныктаган факторлордун социологиялык анализин жүргүзүү;

-Экологиялык коопсуздук жаатында колдонулган мыйзамдардагы терминдерди укуктук жактан аныктамаларын аныктоо;

-Экологиялык коопсуздуктун тенденцияларын жана өнүгүү жолдорунун акыбалын баалоого мүмкүндүк бере ала турган, социо-экологиялык көрсөткүчтөрдүн системасын анализдөө;

-Экологиялык коопсуздуктун кепилдигин укуктук өзөгүн аныктаган мыйзамдарга өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду кийрүү;

-Мамлекеттик органдардын табиятты коргоо ишмердүүлүгү; экологиялык укук бузууларга юридикалык жоопкерчилик.

Диссертациялык иштин илимий жанылыгы Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздукту камсыздоо жаатындагы укуктук жөнгө салуудагы көйгөйлөрүн изилдөөгө болгон комплекстик мамилесинде турат. Мына ушундай мамилени колдонуунун натыйжасында экологиялык коопсуздукту камсыздоонун, айлана-чөйрө боюнча пайда болгон коомдук мамилелер системасында орду аныкталды; “экологиялык коопсуздук”, “экологиялык коопсуздукту камсыздоо”, “экологиялык коопсуздуктун коркунучтары”, “экологиялык коопсуздук боюнча болгон мамилелер”, жана “экологиялык коопсуздуктун талаптары”, түшүнүктөрүнүн иш аракети мыйзамдарындагы бирдиктүү чечмеленишине болгон талап негизделип жана ушул терминдердин укуктук аныктамалары формулировкаланды; экологиялык коопсуздукту камсыздоо жаатындагы укуктук механизмдерди өркүндөтүүгө сунуштар, анын бардык элементтерин бирдиктүү бүтүн кылып бириктирүү максатында берилди.

Изилдөөнүн методдорун тарыхый, нормативдик, салыштырмалуу-укуктук, статистикалык жана системалуу анализдөөнүн жана таануунун башка ыкмалары түзөт.

12.00.01 – укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистигине изилдөөнүн адистигине болгон талаптары туура келет.

2. Диссертациянын темасынын актуалдуулугу Азыркы замандагы айлана-чөйрөнүн акыбалы, атмосфералык абанын, жер кыртышынын, жер бетиндеги жана жер алдындагы суулардын ири масштабдуу булганышынын бар болушу менен мүнөздөлөт. Булганган жана деградацияланып жаткан, айлана чөйрө жыл сайын жарандардын ден соолугуна көбүрөөк таасир этип жатат. Айлана-чөйрөнүн комплекстүү булгануусунун, жалпы өлүмдүүлүк менен жана анын төмөндөгүдөй себептери менен, кан ооруларынын жана кан жаратуучу органдардын, психикалык бүлүнгөндүктөрдүн, онкологиялык дарттардын, тамак сиңирүү жана дем алуу органдарынын ооруларынын, өз-ара катыштуулугу күчтүү байкалат.

Айлана-чөйрөнүн абалынын начарланышы себебинен, ден-соолугу соо элдердин санынын азаюусу жана элдин жалпы өлүмдүүлүгүнүн өсүүсү, мамлекетке түздөн-түз коркунуч алып келет, ошондуктан жаралган кырдаал экологиялык коопсуздукту, мамлекеттик, экономикалык, коомдук, коргонуучулук, маалыматтык коопсуздуктарынын катарында маанилүү түрү деп таануу зарылчылыгын туудурду.

Экологиялык коопсуздук, коопсуздуктун маанилүү түрү деп таанылуусу, экологиялык коопсуздукту камсыздоодо мамлекеттин жана коомдун иш жараянынын приоритеттик багыттарына кошууга мүмкүндүк берди. Мында, Кыргызстандын экологиялык коопсуздугу бир гана эффективдүү укуктук жөнгө салынуу учурунда гана камсыздалышы мүмкүн. Бирок, учурда экологиялык мамилелерди жөнгө салган, иш-аракеттеги укуктук-нормативдик актылардын анализинин жыйынтыктары жана аларды колдонуу **практикасы**, бир канча олуттуу жетишпестиктердин бар экендигин күбөлөндүрөт. Мыйзамдарда колдонулган мындай терминдер, “экологиялык коопсуздук”, “экологиялык коопсуздукту камсыздоо”, “нормалар, талаптар, экологиялык коопсуздуктун чаралары”, “экологиялык коопсуздуктун коркунучтары”, “экологиялык коопсуз өндүрүштөр”,

бул терминдердин ачык так даана укуктук аныктамалары жок болгондугунун айынан, практикалык ишмердүүлүк жүргүзүүдө, тиешелүү түрдө колдонуу мүмкүн эмес. Экологиялык коопсуздукту камсыздоо-ишмердүүлүктүн айлана-чөйрөнү коргоо жана жаратылышты пайдалануу сыяктуу, мындай түрлөрү менен катыштыгы аныкталган эмес.

3. Диссертациялык изилдөөнүн илимий жаңылыгы Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздукту камсыздоо жаатындагы укуктук жөнгө салуудагы көйгөйлөрүн изилдөөгө болгон комплекстик мамилесинде турат. Мына ушундай мамилени колдонуунун натыйжасында экологиялык коопсуздукту камсыздоонун, айлана-чөйрө боюнча пайда болгон коомдук мамилелер системасында орду аныкталды; “экологиялык коопсуздук”, “экологиялык коопсуздукту камсыздоо”, “экологиялык коопсуздуктун коркунучтары”, “экологиялык коопсуздук боюнча болгон мамилелер”, жана “экологиялык коопсуздуктун талаптары”, түшүнүктөрүнүн иш аракеттеги мыйзамдарындагы бирдиктүү чечмеленишине болгон талап негизделип жана ушул терминдердин укуктук аныктамалары формулировкаланды; экологиялык коопсуздукту камсыздоо жаатындагы укуктук механизмдерди өркүндөтүүгө сунуштар, анын бардык элементтерин бирдиктүү бүтүн кылып бириктирүү максатында берилди.

1-жыйынтык. Экологиялык коопсуздукту камсыздоонун мамилелери деп, чарбалык же башка ишмердүүлүктөрдү ишке ашырууда пайда болгон, айлана-чөйрөгө залалдуу тассир эткен жана элдин саламаттыгына жана жашоосуна болушу мүмкүн болгон жана болуп өткөн айлана-чөйрөнүн нормативинин сапатынын бузулуусунун себебинен, айлана-чөйрөнү коргоо жана табиятты пайдалануу боюнча коомдук мамилелерди эсептөө керек. Ошондуктан экологиялык коопсуздукту камсыздоо боюнча мамилелер жана айлана-чөйрөнү жана табиятты пайдалануу боюнча мамилелер, жекелик жана жалпылык катары салыштырылат.

2-жыйынтык. Экологиялык коопсуздукту камсыздоо ишмердүүлүгүндө колдонулган иш аракеттеги мыйзамдарда, маанилүү терминдердин жетишээрлик деңгээлде ачык так даана укуктук аныктамалары жок, субъекттердин арасындагы укуктук мамилелерде

алардын ар түрдүү чечмеленишине алып келет, жана акыры аягында, экологиялык коопсуздукту камсыздоо жаатында укуктук жөнгө салуунун эффективдүүлүгүнүн төмөндөшүнө алып келет.

3-жыйынтык. Эксперттердин көз карандысыздык принциптерин жана экологиялык экспертизанын, экологиялык коркунучтарды алып келе турган, мыйзам менен корголгон сырды, маалыматтарды камтыган, жүргүзүлгөн обьекттерге карата обьективдүүлүгүн көтөрүүчүн, мыйзамда жашырын сыр тутулган обьекттерде коомдук экспертиза өткөрүүнүн тартибин же укугун, жашырын сыр тутулган обьекттерде мамлекеттик экологиялык экспертиза учурунда, коомчулуктун өкүлдөрүнүн катышуусунун формасын жана тартибин же укугун, кайра карап чыгуу сунушталат. Эки учурда тең адистерди тандоо мыйзам менен корголгон мамлекеттик, коммерциялык жана башка сырды сактоо зарылчылыгы эске алынуу менен жүргүзүлүүгө тийиш деп эсептелет.

4-жыйынтык. Азыркы учурда экологиялык коопсуздуктун акыбалына таасир эткен, мамлекеттик бийлик органдарынын мыйзамга туура келбеген чечимдерине жана кыймылдарына (кыймылсыздыгына), жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарына, комдук бирикмелерге жана кызмат кишилерине, сотко доо менен кайрылып өздөрүнүн экологиялык укуктарын коргоого же болбосо сотто иштерди козгоого, даттануу боюнча жарандардын экономикалык кызыкчылыктары үчүн жетиштүү шарттар түзүлгөн эмес. Экономикалык шарттарды түзүүчүн, мыйзамдарда, жарандардын өздөрүнүн экологиялык укуктарын коргоо менен байланышкан учурларда, эгерде сот иштеринде доо иши ийгиликтүү чечилүү шарты менен материалдык сыйлык алууга болгон укугун бекитүү керек деп эсептелет.

5-жыйынтык. Экологиялык коопсуздукту камсыздоо жаатындагы, дисциплинардык жоопкерчиликтин жогорку эффективдүүлүгүн, ишкананын жумушчуларына аны колдонуунун жөнөкөйлүүлүгүнүн себебинен жана жогорку тарбиялык таасирдүүлүгүн, социологиялык изилдөөлөр ачып көрсөтүштү. Бирок акыркы жылдарда, жетекчилер тарабынан кызматкерлерге карата экологиялык кылмыштар үчүн дисциплинардык чараларды колдонуу тенденциясынын саны азайганы байкалды.

6-жыйынтык. Жарандардын саламаттыгына келтирилген залалдын ордун толтуруу үчүн укуктук негиздердин бири болуп

саламаттыкка зыян келтирүү, айлана-чөйрөнүн булганышы менен, жана булгоочу-ишканалардын ишмердүүлүгүнүн ортосунда себептик байланыштын бар болуусу эсептелинет. Андыктан түз себептик байланышты түзүү, эффективдүү методикалардын болбогондугуна байланыштуу оор абалга кептелген, бул нерсе соттордо, жарандардын саламаттыгына келтирилген зыяндын ордун толтуруу иштеринин сейрек кездешүүсүнө алып келет.

7-жыйынтык. Бул кыйыр далилдер жардамы менен себептик байланыш түзүү жерде практика чет өлкөлөрдүн тажрыйбасын колдонуу керек.

4. Диссертацияда иштелген изденүүчүнүн ар бир жыйынтыктын (илимий жобонун), тыянактын жана корутундунун негизделгендигинин жана ишеничтүүлүгүнүн даражасы.

1-жыйынтык. Негизделгендиги жана ишеничтүүлүгү шексиз, анткени көптөгөөлчөмдөгү илимий-теоретикалык адабияттардын, чет мамлекеттердеги монографиялык изилдөөлөрдүн талдануу процессинде алынган.

2-жыйынтык. Негизделгендиги жана ишеничтүүлүгү шек жаратпайт, бул жыйынтык биринчи булактардын жана илимий адабияттардын кеңири тобун изилдөөдөн алынган.

3-жыйынтык. Негизделгендиги жана ишеничтүүлүгү илимий адабияттарды, чет мамлекеттердин мыйзамчыгаруучулугун талдоо менен тастыкталат.

4-жыйынтык. Негизделген жана ишеничтүү, анткени критикалык талдоонун жана түрдүү ойлорду жана көз караштарды салыштыруунун негизинде иштелип чыккан.

5-жыйынтык. Негизделген жана ишеничтүү, себеби мамлекеттин жана укуктун теориясынын нормаларынын анализинин негизинен келип чыккан.

6-жыйынтык. Негизделген жана ишеничтүү, анткени теоретикалык жана тажрыйбалык материалдарды изилдөөнүн негизинде жаралган.

7-жыйынтык. Негизделгендиги жана ишеничтүүлүгү шек жаратпайт, себеби укук колдонуучулук тажрыйбанын изилденүүсүнүн негизинин жыйынтыгы болуп саналат.

5. Диссертацияда изденүүчү тарабынан жасалган ар бир илимий жыйынтыктын (жобонун), тыянактын жана корутундунун жаңылык даражасы.

1-жыйынтык. Салыштырмалуу жаңы болуп эсептелет, анткени биринчи булактарды жана илимий изилдөөлөрдү изилдөөнүн негизинде иштелген, себеби аларда экологиялык коопсуздуктун укуктук абалын аныктоонун түрдүү ыкмалары каралган.

2-жыйынтык. Жаңы болуп саналат, анткени экологиялык коопсуздуктун укуктук абалынын теоретикалык-укуктук негиздерин түшүнүү боюнча автордун көз караштары камтылган.

3-жыйынтык. Салыштырмалуу жаңы болуп эсептелет. Автор экологиялык коопсуздуктун укуктук абалынын суроолору боюнча эл аралык стандарттардын бирдиктүү системаны түзүүгө мааниге ээ болгон эл аралык документтерди изилдеди.

4-жыйынтык. Салыштырмалуу жаңы болуп саналат, себеби экологиялык укуктук абалынын өзгөчөлүгү негизделген.

5-жыйынтык. Жаңы деп эсептелет, анткени биринчи жолу экологиялык коопсуздуктун укуктук абалынын теоретикалык-укуктук негиздери диссертациялык деңгээлде талданган.

6-жыйынтык. Жаңы болуп саналат, себеби биринчи жолу экологиялык коопсуздуктун укуктук абалына тиешелүү болгон ата мекендик мыйзамчыгаруучулуктун талдануусу диссертациялык деңгээлде жүргүзүлгөн.

7-жыйынтык. Жаңы болуп эсептелет, анткени укук колдонуучулук тажрыйбанын изилденүүсүнүн жыйынтыгынан келип чыккан.

6. Иштелген жыйынтыктардын ички биримдигинин жана багытталгандыгынын теоретикалык жана колдонмо маселенин тийиштүү актуалдуу көйгөйлөрүн чечүүгө болгон баасы.

А.Т.Туратбекованын диссертациясынын жоболору учурда экологиялык коопсуздуктун акыбалына таасир эткен, мамлекеттик бийлик органдарынын мыйзамга туура келбеген чечимдерине жана кыймылдарына (кыймылсыздыгына), жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарына, комдук бирикмелерге жана кызмат кишилерине, сотко доо менен кайрылып өздөрүнүн экологиялык укуктарын коргоого же болбосо сотто иштерди козгоого, даттануу боюнча жарандардын экономикалык кызыкчылыктары үчүн жетиштүү шарттар түзүлгөн эмес. Экономикалык шарттарды түзүүчүн, мыйзамдарда, жарандардын өздөрүнүн экологиялык укуктарын коргоо менен байланышкан учурларда, эгерде сот иштеринде доо иши ийгиликтүү

чечилүү шарты менен материалдык сыйлык алууга болгон укугун бекитүү керек.

Диссертация ички биримдикке ээ болгон бул көйгөй боюнча бир катар илимий жыйынтыктарды жана жоболорду камтып, юридика илимине автордун жеке салымынын маанилүүлүгүн тастыктайт. Автордун сунуштары жана тыянактары көрсөтүлгөн укуктун тармагынын актуалдуу илимий-теоретикалык көйгөйлөрүн чечүүгө багытталган. Изилдөө өз алдынча бүтүндүү мүнөзгө ээ, бардык суроолор логикалык түзүлгөн, өз ара байланышкан жана коюлган максатка жетүү үчүн бирдиктүү. Автор топтолгон теориянын жана практиканын талдамасынан изилдөөнүн объектисинин формалдашуусуна жана тийиштүү сунуштарды иштеп чыгууга киришкен.

7. Алынган жыйынтыктардын тажрыйбалык маанилүүлүгү.

А.Т.Туратбекованын кандидаттык диссертациясында алынган илимий жыйынтыктар төмөнкүлөрдө колдонулуусу мүмкүн:

Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугун камсыз кылуу суроолору боюнча иштелип чыккан сунуштар жана тыянактар төмөнкүлөрдө пайдалуу болуусу мүмкүн: мамлекеттин жана укуктун теориясынын курсун үйрөнүүдө; коопсуздукту аткаруу мыйзамчыгаруучулугун жакшыртуу боюнча нормаларды иштеп чыгууда; экологиялык коопсуздук боюнча суроолорду мындан ары изилдөөдө; юридикалык профилдеги жождордо жана факультеттерде окуу процессинде.

8. Диссертациянын мазмуну төмөнкү автордун публикацияларында чагылдырылган:

1. Туратбекова А.Т. Коомдун экологиялык коопсуздук тууралуу маселе жөнүндө – Вестник Академии МВД КР.- Бишкек, 2017. №3.
2. Туратбекова А.Т. Кыргыз Республикасында экологиялык коопсуздукту камсыз кылуунун генезиси тууралуу– Вестник Академии МВД КР.- Бишкек, 2017. №3.
3. Туратбекова А.Т. Экологическая безопасность: понятие содержание - РИНЦ Молодой учёный. Казань – 2016.- №4.
4. Туратбекова А.Т. Теоретические аспекты экологической безопасности- Наука и новые технологии. 2014№4
5. Туратбекова А.Т. О проблемах экологической безопасности- Вестник гуманитарного университета транспорта и права им.Д.Кунаева.-алматы, 2014 №1(50)

6. Туратбекова А.Т. О понятии экологической безопасности– Вестник Академии МВД КР.- Бишкек, 2014. №3.
7. Туратбекова А.Т. К вопросу об обеспечении экологической безопасности- научный журнал «Инновационная наука» Уфа. 2016
8. Туратбекова А.Т. Исторический анализ становления концепции экологической безопасности- Modern science. – Москва, 2020. №4-4.
9. Туратбекова А.Т. К формированию системы экологической безопасности- Modern science. – Москва, 2020. №4-4.
10. Туратбекова А.Т. К вопросу о понятии «экологическая безопасность» - Евразийское научное объединение. – Москва, 2020. – № 9(67).
11. Туратбекова А.Т. Ответственность за нарушение законодательства об экологической безопасности: понятие и виды- Евразийское научное объединение. – Москва, 2020. – № 9(67).

9. Диссертациянын мазмунуна авторефераттын туура келгендиги

Автореферат диссертациянын мазмунуна, анда коюлган максаттарга жана изилдөөнүн маселесине толугу менен туура келет. Автореферат бирдей мазмундагы кыргыз жана англис тилиндеги резюмеге ээ.

10. Жетектөөчү уюмдун, расмий оппоненттердин бекитилүү сунушунун негизделгендиги

- Диссертациялык кеңештин комиссиясы кандидаттык диссертация боюнча жетектөөчү уюм катары Кыргыз-Орус славян университетинин мамлекеттин жана укуктун теориясы жана тарыхы кафедрасын сунуштайт.

- Биринчи расмий оппонент катары – юридика илимдеринин доктору, профессор Асаналиев Тилек Асаналиевич (авторефераттын адистиги – 12.00.01, 12.00.02).

- Экинчи расмий оппонент катары – юридика илимдеринин кандидаты, доцент Мамазакиров Рустам Умарович (авторефераттын адистиги – 12.00.01).

Диссертациялык кеңештин эксперттик комиссиясы көрсөтүлгөн документтерди карап чыгып, К.Ш. Токтомаматов атындагы эл аралык университети, Кыргызстан Эл аралык университетинин жана Б.Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университетинин алдындагы Д.12.20.614 диссертациялык кеңешине 12.00.01 – укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы, адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуу даражасын изденип алуу үчүн А.Т.Туратбекованын «Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугу: тарыхый укуктук аспекти» темасындагы кандидаттык диссертациясын кабыл алууга сунуштайт.

Эксперттик комиссиянын мүчөсү:

Юридика илимдеринин кандидаты, доцент

Баетов А.Б.

Эксперттик комиссиянын мүчөлөрүнүн колун тастыктаймын:

Диссертациялык кеңештин

Окумуштуу катчысы,

юридика илимдеринин кандидаты:

Пазылов Н.

К. Ш. Токтомаматов атындагы эл аралык университети, Кыргызстан Эл аралык университетинин жана Б.Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университетинин алдындагы Д.12.20.614 диссертациялык кеңешинин эксперттик комиссиясынын 12.00.01 – укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуу даражасын изденип алууга даярдалган Туратбекова Акмөөр Туратбековнын «Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугу: тарыхый укуктук аспектилери» темасындагы диссертациясына

КОРУТУНДУ

диссертациялык кеңештин эксперттик комиссиясы төмөнкү түзүмдө:

Төрайым: КулдышеваГульсараКенжеевна, юридика илимдеринин доктору, профессор.

Комиссиянын мүчөлөрү:

БаатовАязБатыркулович, юридика илимдеринин доктору, доцент;

Юсупов УлукбекЖалалидинович, юридика илимдеринин кандидаты, 12.00.01 – укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуу даражасын изденип алууга даярдалган Туратбекова Акмөөр Туратбековнанын «Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугу: тарыхый укуктук аспектилери» темасындагы диссертациясын изилдеп төмөнкү корутундуларга келди:

1. Эмгектин диссертациялык кеңешке берилген укук боюнча диссертацияны жактоого кабыл алуу адистигине туура келгендиги.

Туратбекова А.Т. «Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугу: тарыхый укуктук аспектилери» темасындагы кандидаттык диссертациясы диссертациялык кеңештин адистигине туура келет.

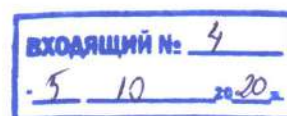
Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугунун укуктук абалынын теориясы, тарыхы, тажрыйбасынын маңызынын изилденүүсү чагылдырылып, 12.00.01 – укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистигинин паспортуна толугу менен жооп берет.

Диссертациянын максаты – Изилдөө ишинин максаты болуп, экологиялык коопсуздукту камсыздоонун төмөндөгү маселелерин чечүү аркылуу укуктук жөнгө салуусун өркүндөтүү:

-Экологиялык коопсуздуктун маани-маңызына, негизине детерминация болгон факторлорду аныктоо;

-Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугунун мүнөзүн жана өзгөчөлүгүн аныктаган факторлордун социологиялык анализин жүргүзүү;

-Экологиялык коопсуздук жаатында колдонулган мыйзамдардагы терминдерди укуктук жактан аныктамаларын аныктоо;

-Экологиялык коопсуздуктун тенденцияларын жана өнүгүү жолдорунун акыбалын баалоого мүмкүндүк бере ала турган, социо-
экологиялык көрсөткүчтөрдүн системасын анализдөө;

-Экологиялык коопсуздуктун кепилдигин укуктук өзөгүн аныктаган мыйзамдарга өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду кийрүү;

-Мамлекеттик органдардын табиятты коргоо ишмердүүлүгү; экологиялык укук бузууларга юридикалык жоопкерчилик.

Диссертациялык иштин илимий жанылыгы Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздукту камсыздоо жаатындагы укуктук жөнгө салуудагы көйгөйлөрүн изилдөөгө болгон комплекстик мамилесинде турат. Мына ушундай мамилени колдонуунун натыйжасында экологиялык коопсуздукту камсыздоонун, айлана-чөйрө боюнча пайда болгон коомдук мамилелер системасында орду аныкталды; “экологиялык коопсуздук”, “экологиялык коопсуздукту камсыздоо”, “экологиялык коопсуздуктун коркунучтары”, “экологиялык коопсуздук боюнча болгон мамилелер”, жана “экологиялык коопсуздуктун талаптары”, түшүнүктөрүнүн иш аракеттеги мыйзамдарындагы бирдиктүү чечмеленишине болгон талап негизделип жана ушул терминдердин укуктук аныктамалары формулировкаланды; экологиялык коопсуздукту камсыздоо жаатындагы укуктук механизмдерди өркүндөтүүгө сунуштар, анын бардык элементтерин бирдиктүү бүтүн кылып бириктирүү максатында берилди.

Изилдөөнүн методдорун тарыхый, нормативдик, салыштырмалуу-укуктук, статистикалык жана системалуу анализдөөнүн жана таануунун башка ыкмалары түзөт.

12.00.01 – укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистигине изилдөөнүн адистигине болгон талаптары туура келет.

2. Диссертациянын темасынын актуалдуулугу Азыркы замандагы айлана-чөйрөнүн акыбалы, атмосфералык абанын, жер кыртышынын, жер бетиндеги жана жер алдындагы суулардын ири масштабдуу булганышынын бар болушу менен мүнөздөлөт. Булганган жана деградацияланып жаткан, айлана-чөйрө жыл сайын жарандардын ден соолугуна көбүрөөк таасир этип жатат. Айлана-чөйрөнүн комплекстүү булгануусунун, жалпы өлүмдүүлүк менен жана анын төмөндөгүдөй себептери менен, кан ооруларынын жана кан жаратуучу органдардын, психикалык бүлүнгөндүктөрдүн, онкологиялык дарттардын, тамак сиңирүү жана дем алуу органдарынын ооруларынын, өз-ара катыштуулугу күчтүү байкалат.

Айлана-чөйрөнүн абалынын начарланышы себебинен, ден-соолугу соо элдердин санынын азаюусу жана элдин жалпы өлүмдүүлүгүнүн өсүүсү, мамлекетке түздөн-түз коркунуч алып келет, ошондуктан жаралган кырдаал

экологиялык коопсуздукту, мамлекеттик, экономикалык, коомдук, коргонуучулук, маалыматтык коопсуздуктарынын катарында маанилүү түрү деп таануу зарылчылыгын туудурду.

Экологиялык коопсуздук, коопсуздуктун маанилүү түрү деп таанылуусу, экологиялык коопсуздукту камсыздоодо мамлекеттин жана коомдун иш жараянынын приоритеттик багыттарына кошууга мүмкүндүк берди. Мында, Кыргызстандын экологиялык коопсуздугу бир гана эффективдүү укуктук жөнгө салынуу учурунда гана камсыздалышы мүмкүн. Бирок, учурда экологиялык мамилелерди жөнгө салган, иш-аракеттеги укуктук-нормативдик актылардын анализинин жыйынтыктары жана аларды колдонуу **практикасы**, бир канча олуттуу жетишпестиктердин бар экендигин күбөлөндүрөт. Мыйзамдарда колдонулган мындай терминдер, “экологиялык коопсуздук”, “экологиялык коопсуздукту камсыздоо”, “нормалар, талаптар, экологиялык коопсуздуктун чаралары”, “экологиялык коопсуздуктун коркунучтары”, “экологиялык коопсуз өндүрүштөр”, бул терминдердин ачык так даана укуктук аныктамалары жок болгондугунун айынан, практикалык ишмердүүлүк жүргүзүүдө, тиешелүү түрдө колдонуу мүмкүн эмес. Экологиялык коопсуздукту камсыздоо-ишмердүүлүктүн айлана-чөйрөнү коргоо жана жаратылышты пайдалануу сыяктуу, мындай түрлөрү менен катыштыгы аныкталган эмес.

3. Диссертациялык изилдөөнүн илимий жаңылыгы Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздукту камсыздоо жаатындагы укуктук жөнгө салуудагы көйгөйлөрүн изилдөөгө болгон комплекстик мамилесинде турат. Мына ушундай мамилени колдонуунун натыйжасында экологиялык коопсуздукту камсыздоонун, айлана-чөйрө боюнча пайда болгон коомдук мамилелер системасында орду аныкталды; “экологиялык коопсуздук”, “экологиялык коопсуздукту камсыздоо”, “экологиялык коопсуздуктун коркунучтары”, “экологиялык коопсуздук боюнча болгон мамилелер”, жана “экологиялык коопсуздуктун талаптары”, түшүнүктөрүнүн иш аракеттеги мыйзамдарындагы бирдиктүү чечмеленишине болгон талап негизделип жана ушул терминдердин укуктук аныктамалары формулировкаланды; экологиялык коопсуздукту камсыздоо жаатындагы укуктук механизмдерди өркүндөтүүгө сунуштар, анын бардык элементтерин бирдиктүү бүтүн кылып бириктирүү максатында берилди.

1-жыйынтык. Экологиялык коопсуздукту камсыздоонун мамилелери деп, чарбалык же башка ишмердүүлүктөрдү ишке ашырууда пайда болгон, айлана-чөйрөгө залалдуу тассир эткен жана элдин саламаттыгына жана жашоосуна болушу мүмкүн болгон жана болуп өткөн айлана-чөйрөнүн нормативинин сапатынын бузулуусунун себебинен, айлана-чөйрөнү коргоо жана табиятты пайдалануу боюнча коомдук мамилелерди эсептөө керек.

Ошондуктан экологиялык коопсуздукту камсыздоо боюнча мамилелер жана айлана-чөйрөнү жана табиятты пайдалануу боюнча мамлелер, жекелик жана жалпылык катары салыштырылат.

2-жыйынтык. Экологиялык коопсуздукту камсыздоо ишмердүүлүгүндө колдонулган иш аракеттеги мыйзамдарда, маанилүү терминдердин жетишээрлик деңгээлде ачык так даана укуктук аныктамалары жок, субъекттердин арасындагы укуктук мамилелерде алардын ар түрдүү чечмеленишине алып келет, жана акыры аягында, экологиялык коопсуздукту камсыздоо жаатында укуктук жөнгө салуунун эффективдүүлүгүнүн төмөндөшүнө алып келет.

3-жыйынтык. Эксперттердин көз карандысыздык принциптерин жана экологиялык экспертизанын, экологиялык коркунучтарды алып келе турган, мыйзам менен корголгон сырды, маалыматтарды камтыган, жүргүзүлгөн объекттерге карата объективдүүлүгүн көтөрүүчүн, мыйзамда жашырын сыр тутулган объекттерде коомдук экспертиза өткөрүүнүн тартибин же укугун, жашырын сыр тутулган объекттерде мамлекеттик экологиялык экспертиза учурунда, коомчулуктун өкүлдөрүнүн катышуусунун формасын жана тартибин же укугун, кайра карап чыгуу сунушталат. Эки учурда тең адистерди тандоо мыйзам менен корголгон мамлекеттик, коммерциялык жана башка сырды сактоо зарылчылыгы эске алынуу менен жүргүзүлүүгө тийиш деп эсептелет.

4-жыйынтык. Азыркы учурда экологиялык коопсуздуктун акыбалына таасир эткен, мамлекеттик бийлик органдарынын мыйзамга туура келбеген чечимдерине жана кыймылдарына (кыймылсыздыгына), жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарына, коомдук бирикмелерге жана кызмат кишилерине, сотко доо менен кайрылып өздөрүнүн экологиялык укуктарын коргоого же болбосо сотто иштерди козгоого, даттануу боюнча жарандардын экономикалык кызыкчылыктары үчүн жетиштүү шарттар түзүлгөн эмес. Экономикалык шарттарды түзүүчүн, мыйзамдарда, жарандардын өздөрүнүн экологиялык укуктарын коргоо менен байланышкан учурларда, эгерде сот иштеринде доо иши ийгиликтүү чечилүү шарты менен материалдык сыйлык алууга болгон укугун бекитүү керек деп эсептелет.

5-жыйынтык. Экологиялык коопсуздукту камсыздоо жаатындагы, дисциплинардык жоопкерчиликтин жогорку эффективдүүлүгүн, ишкананын жумушчуларына аны колдонуунун жөнөкөйлүүлүгүнүн себебинен жана жогорку тарбиялык таасирдүүлүгүн, социологиялык изилдөөлөр ачып көрсөтүштү. Бирок акыркы жылдарда, жетекчилер тарабынан кызматкерлерге карата экологиялык кылмыштар үчүн дисциплинардык чараларды колдонуу тенденциясынын саны азайганы байкалды.

6-жыйынтык. Жарандардын саламаттыгына келтирилген залалдын ордун толтуруу үчүн укуктук негиздердин бири болуп саламаттыкка зыян келтирүү,

айлана-чөйрөнүн булганышы менен, жана булгоочу-ишканалардын ишмердүүлүгүнүн ортосунда себептик байланыштын бар болуусу эсептелинет. Андыктан түз себептик байланышты түзүү, эффективдүү методикалардын болбогондугуна байланыштуу оор абалга кептелген, бул нерсе соттордо, жарандардын саламаттыгына келтирилген зыянын ордун толтуруу иштеринин сейрек кездешүүсүнө алып келет.

7-жыйынтык. Бул кыйыр далилдер жардамы менен себептик байланыш түзүү жерде практика чет өлкөлөрдүн тажрыйбасын колдонуу керек.

4. Диссертацияда иштелген изденүүчүнүн ар бир жыйынтыктын (илимий жобонун), тыянактын жана корутундунун негизделгендигинин жана ишеничтүүлүгүнүн даражасы.

1-жыйынтык. Негизделгендиги жана ишеничтүүлүгү шексиз, анткени көптөгөөлчөмдөгү илимий-теоретикалык адабияттардын, чет мамлекеттердеги монографиялык изилдөөлөрдүн талдануу процессинде алынган.

2-жыйынтык. Негизделгендиги жана ишеничтүүлүгү шек жаратпайт, бул жыйынтык биринчи булактардын жана илимий адабияттардын кенири тобун изилдөөдөн алынган.

3-жыйынтык. Негизделгендиги жана ишеничтүүлүгү илимий адабияттарды, чет мамлекеттердин мыйзамчыгаруучулугун талдоо менен тастыкталат.

4-жыйынтык. Негизделген жана ишеничтүү, анткени критикалык талдоонун жана түрдүү ойлорду жана көз караштарды салыштыруунун негизинде иштелип чыккан.

5-жыйынтык. Негизделген жана ишеничтүү, себеби мамлекеттин жана укуктун теориясынын нормаларынын анализинин негизинен келип чыккан.

6-жыйынтык. Негизделген жана ишеничтүү, анткени теоретикалык жана тажрыйбалык материалдарды изилдөөнүн негизинде жаралган.

7-жыйынтык. Негизделгендиги жана ишеничтүүлүгү шек жаратпайт, себеби укук колдонуучулук тажрыйбанын изилденүүсүнүн негизинин жыйынтыгы болуп саналат.

5. Диссертацияда изденүүчү тарабынан жасалган ар бир илимий жыйынтыктын (жобонун), тыянактын жана корутундунун жаңылык даражасы.

1-жыйынтык. Салыштырмалуу жаңы болуп эсептелет, анткени биринчи булактарды жана илимий изилдөөлөрдү изилдөөнүн негизинде иштелген, себеби аларда экологиялык коопсуздуктун укуктук абалын аныктоонун түрдүү ыкмалары каралган.

2-жыйынтык. Жаңы болуп саналат, анткени экологиялык коопсуздуктун укуктук абалынын теоретикалык-укуктук негиздерин түшүнүү боюнча автордун көз караштары камтылган.

3-жыйынтык. Салыштырмалуу жаңы болуп эсептелет. Автор экологиялык коопсуздуктун укуктук абалынын суроолору боюнча эл аралык

стандарттардын бирдиктүү системаны түзүүгө мааниге ээ болгон эл аралык документтерди изилдеди.

4-жыйынтык. Салыштырмалуу жаңы болуп саналат, себеби экологиялык укуктук абалынын өзгөчөлүгү негизделген.

5-жыйынтык. Жаңы деп эсептелет, анткени биринчи жолу экологиялык коопсуздуктун укуктук абалынын теоретикалык-укуктук негиздери диссертациялык деңгээлде талданган.

6-жыйынтык. Жаңы болуп саналат, себеби биринчи жолу экологиялык коопсуздуктун укуктук абалына тиешелүү болгон ата мекендик мыйзамчыгаруучулуктун талдануусу диссертациялык деңгээлде жүргүзүлгөн.

7-жыйынтык. Жаңы болуп эсептелет, анткени укук колдонуучулук тажрыйбанын изилденүүсүнүн жыйынтыгынан келип чыккан.

6. Иштелген жыйынтыктардын ички биримдигинин жана багытталгандыгынын теоретикалык жана колдонмо маселенин тийиштүү актуалдуу көйгөйлөрүн чечүүгө болгон баасы.

А.Т.Туратбекованын диссертациясынын жоболору учурда экологиялык коопсуздуктун акыбалына таасир эткен, мамлекеттик бийлик органдарынын мыйзамга туура келбеген чечимдерине жана кыймылдарына (кыймылсыздыгына), жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарына, комдук бирикмелерге жана кызмат кишилерине, сотко доо менен кайрылып өздөрүнүн экологиялык укуктарын коргоого же болбосо сотто иштерди козгоого, даттануу боюнча жарандардын экономикалык кызыкчылыктары үчүн жетиштүү шарттар түзүлгөн эмес. Экономикалык шарттарды түзүүчүн, мыйзамдарда, жарандардын өздөрүнүн экологиялык укуктарын коргоо менен байланышкан учурларда, эгерде сот иштеринде доо иши ийгиликтүү чечилүү шарты менен материалдык сыйлык алууга болгон укугун бекитүү керек.

Диссертация ички биримдикке ээ болгон бул көйгөй боюнча бир катар илимий жыйынтыктарды жана жоболорду камтып, юридика илимине автордун жеке салымынын маанилүүлүгүн тастыктайт. Автордун сунуштары жана тыянактары көрсөтүлгөн укуктун тармагынын актуалдуу илимий-теоретикалык көйгөйлөрүн чечүүгө багытталган. Изилдөөөз алдынча бүтүндүү мүнөзгө ээ, бардык суроолор логикалык түзүлгөн, өз ара байланышкан жана коюлган максатка жетүүчүн бирдиктүү. Автор топтолгон теориянын жана практиканын талдамасынан изилдөөнүн объектисинин формалдашуусуна жана тийиштүү сунуштарды иштеп чыгууга киришкен.

7. Алынган жыйынтыктардын тажрыйбалык маанилүүлүгү.

А.Т.Туратбекованын кандидаттык диссертациясында алынган илимий жыйынтыктар төмөнкүлөрдө колдонулуусу мүмкүн:

Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугун камсыз кылуу суроолору боюнча иштелип чыккан сунуштар жана тыянактар төмөнкүлөрдө пайдалуу болуусу мүмкүн: мамлекеттин жана укуктун теориясынын курсун

үйрөнүүдө; коопсуздукту аткаруу мыйзамчыгаруучулугун жакшыртуу боюнча нормаларды иштеп чыгууда; экологиялык коопсуздук боюнча суроолорду мындан ары изилдөөдө; юридикалык профилдеги жождордо жана факультеттерде окуу процессинде.

8. Диссертациянын мазмуну төмөнкү автордун публикацияларында чагылдырылган:

1. Туратбекова А.Т. Коомдун экологиялык коопсуздук тууралуу маселе жөнүндө – Вестник Академии МВД КР.- Бишкек, 2017. №3.
2. Туратбекова А.Т. Кыргыз Республикасында экологиялык коопсуздукту камсыз кылуунун генезиси тууралуу – Вестник Академии МВД КР.- Бишкек, 2017. №3.
3. Туратбекова А.Т. Экологическая безопасность: понятие содержание - РИИЦ Молодой учёный. Казань – 2016.- №4.
4. Туратбекова А.Т. Теоретические аспекты экологической безопасности- Наука и новые технологии. 2014№4
5. Туратбекова А.Т. О проблемах экологической безопасности- Вестник гуманитарного университета транспорта и права им.Д.Кунаева.-алматы, 2014 №1(50)
6. Туратбекова А.Т. О понятии экологической безопасности– Вестник Академии МВД КР.- Бишкек, 2014. №3.
7. Туратбекова А.Т. К вопросу об обеспечении экологической безопасности- научный журнал «Инновационная наука» Уфа. 2016
8. Туратбекова А.Т. Исторический анализ становления концепции экологической безопасности- Modern science. – Москва, 2020. №4-4.
9. Туратбекова А.Т. К формированию системы экологической безопасности- Modern science. – Москва, 2020. №4-4.
10. Туратбекова А.Т. К вопросу о понятии «экологическая безопасность» - Евразийское научное объединение. – Москва, 2020. – № 9(67).
11. Туратбекова А.Т. Ответственность за нарушение законодательства об экологической безопасности: понятие и виды- Евразийское научное объединение. – Москва, 2020. – № 9(67).

9. Диссертациянын мазмунуна авторефераттын туура келгендиги

Автореферат диссертациянын мазмунуна, анда коюлган максаттарга жана изилдөөнүн маселесине толугу менен туура келет. Автореферат бирдей мазмундагы кыргыз жана англис тилиндеги резюмеге ээ.

10. Жетектөөчү уюмдун, расмий оппоненттердин бекитилүү сунушунун негизделгендиги

- Диссертациялык кеңештин комиссиясы кандидаттык диссертация боюнча жетектөөчү уюм катары Кыргыз-Орус славян университетинин мамлекеттин жана укуктун теориясы жана тарыхы кафедрасын сунуштайт.

- Биринчи расмий оппонент катары – юридика илимдеринин доктору, профессор Асаналиев Тилек Асаналиевич (авторефераттын адистиги – 12.00.01, 12.00.02).

- Экинчи расмий оппонент катары – юридика илимдеринин кандидаты, доцент Мамазакиров Рустам Умарович (авторефераттын адистиги – 12.00.01).

Диссертациялык кеңештин эксперттик комиссиясы көрсөтүлгөн документтерди карап чыгып, К. Ш. Токтомаматов атындагы эл аралык университети, Кыргызстан Эл аралык университетинин жана Б.Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университетинин алдындагы Д.12.20.614 диссертациялык кеңешине 12.00.01 – укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы, адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуу даражасын изденип алуу үчүн А.Т.Туратбекованын «Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугу: тарыхый укуктук аспектилери» темасындагы кандидаттык диссертациясын кабыл алууга сунуштайт.

Эксперттик комиссиянын төрайымы:

Юридика илимдеринин доктору, профессор

Кулдышева Г.К.

Эксперттик комиссиянын мүчөлөрүнүн колун тастыктаймын:

Диссертациялык кеңештин

Окумуштуу катчысы,

юридика илимдеринин кандидаты:

Пазылов Н.А.

К. Ш. Токтомаматов атындагы эл аралык университети, Кыргызстан Эл аралык университетинин жана Б.Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университетинин алдындагы Д.12.20.614 диссертациялык кеңешинин эксперттик комиссиясынын 12.00.01 – укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуу даражасын изденип алууга даярдалган Туратбекова Акмөөр Туратбековнын «Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугу: тарыхый укуктук аспектилери» темасындагы диссертациясына

КОРУТУНДУ

диссертациялык кеңештин эксперттик комиссиясы төмөнкү түзүмдө:

Төрайым: Кулдышева Гульсара Кенжеевна, юридика илимдеринин доктору, профессор.

Комиссиянын мүчөлөрү:

Баатов Аяз Батыркулович, юридика илимдеринин доктору, доцент;

Юсупов Улукбек Жалалидинович, юридика илимдеринин кандидаты, 12.00.01 – укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуу даражасын изденип алууга даярдалган Туратбекова Акмөөр Туратбековнанын «Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугу: тарыхый укуктук аспектилери» темасындагы диссертациясын изилдеп төмөнкү корутундуларга келди:

1. Эмгектин диссертациялык кеңешке берилген укук боюнча диссертацияны жактоого кабыл алуу адистигине туура келгендиги.

Туратбекова А.Т. «Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугу: тарыхый укуктук аспектилери» темасындагы кандидаттык диссертациясы диссертациялык кеңештин адистигине туура келет.

Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугунун укуктук абалынын теориясы, тарыхы, тажрыйбасынын маңызынын изилденүүсү чагылдырылып, 12.00.01 – укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистигинин паспортуна толугу менен жооп берет.

Диссертациянын максаты – Изилдөө ишинин максаты болуп, экологиялык коопсуздукту камсыздоонун төмөндөгү маселелерин чечүү аркылуу укуктук жөнгө салуусун өркүндөтүү:

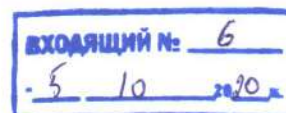
-Экологиялык коопсуздуктун маани-маңызына, негизине детерминация болгон факторлорду аныктоо;

-Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздугунун мүнөзүн жана өзгөчөлүгүн аныктаган факторлордун социологиялык анализин жүргүзүү;

-Экологиялык коопсуздук жаатында колдонулган мыйзамдардагы терминдерди укуктук жактан аныктамаларын аныктоо;

-Экологиялык коопсуздуктун тенденцияларын жана өнүгүү жолдорунун акыбалын баалоого мүмкүндүк бере ала турган, социо-экологиялык көрсөткүчтөрдүн системасын анализдөө;

-Экологиялык коопсуздуктун кепилдигин укуктук өзөгүн аныктаган мыйзамдарга өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду кийрүү;

-Мамлекеттик органдардын табиятты коргоо ишмердүүлүгү; экологиялык укук бузууларга юридикалык жоопкерчилик.

Диссертациялык иштин илимий жанылыгы Кыргыз Республикасынын экологиялык коопсуздукту камсыздоо жаатындагы укуктук жөнгө салуудагы көйгөйлөрүн изилдөөгө болгон комплекстик мамилесинде турат. Мына ушундай мамилени колдонуунун натыйжасында экологиялык коопсуздукту камсыздоонун, айлана-чөйрө боюнча пайда болгон коомдук мамилелер системасында орду аныкталды; “экологиялык коопсуздук”, “экологиялык коопсуздукту камсыздоо”, “экологиялык коопсуздуктун коркунучтары”, “экологиялык коопсуздук боюнча болгон мамилелер”, жана “экологиялык коопсуздуктун талаптары”, түшүнүктөрүнүн иш аракеттеги мыйзамдарындагы бирдиктүү чечмеленишине болгон талап негизделип жана ушул терминдердин укуктук аныктамалары формулировкаланды; экологиялык коопсуздукту камсыздоо жаатындагы укуктук механизмдерди өркүндөтүүгө сунуштар, анын бардык элементтерин бирдиктүү бүтүн кылып бириктирүү максатында берилди.

Изилдөөнүн методдорун тарыхый, нормативдик, салыштырмалуу-укуктук, статистикалык жана системалуу анализдөөнүн жана таануунун башка ыкмалары түзөт.

12.00.01 – укуктун жана мамлекеттин теориясы жана тарыхы; укук жана мамлекет жөнүндө окуулардын тарыхы адистигине изилдөөнүн адистигине болгон талаптары туура келет.

2. Диссертациянын темасынын актуалдуулугу Азыркы замандагы айлана-чөйрөнүн акыбалы, атмосфералык абанын, жер кыртышынын, жер бетиндеги жана жер алдындагы суулардын ири масштабдуу булганышынын бар болушу менен мүнөздөлөт. Булганган жана деградацияланып жаткан, айлана чөйрө жыл сайын жарандардын ден соолугуна көбүрөөк таасир этип жатат. Айлана-чөйрөнүн комплекстүү булгануусунун, жалпы өлүмдүүлүк менен жана анын төмөндөгүдөй себептери менен, кан ооруларынын жана кан жаратуучу органдардын, психикалык бүлүнгөндүктөрдүн, онкологиялык дарттардын, тамак сиңирүү жана дем алуу органдарынын ооруларынын, өз-ара катыштуулугу күчтүү байкалат.

Айлана-чөйрөнүн абалынын начарланышы себебинен, ден-соолугу соо элдердин санынын азаюусу жана элдин жалпы өлүмдүүлүгүнүн өсүүсү, мамлекетке түздөн-түз коркунуч алып келет, ошондуктан жаралган кырдаал экологиялык коопсуздукту, мамлекеттик, экономикалык, коомдук, коргонуучулук, маалыматтык коопсуздуктарынын катарында маанилүү түрү деп таануу зарылчылыгын туудурду.

Экологиялык коопсуздук, коопсуздуктун маанилүү түрү деп таанылуусу, экологиялык коопсуздукту камсыздоодо мамлекеттин жана коомдун иш жараянынын приоритеттик багыттарына кошууга мүмкүндүк берди. Мында, Кыргызстандын экологиялык коопсуздугу бир гана эффективдүү укуктук жөнгө салынуу учурунда гана камсыздальшы мүмкүн. Бирок, учурда экологиялык мамилелерди жөнгө салган, иш-аракеттеги укуктук-нормативдик актылардын анализинин жыйынтыктары жана аларды колдонуу **практикасы**, бир канча олуттуу жетишпестиктердин бар экендигин күбөлөндүрөт. Мыйзамдарда колдонулган мындай терминдер, “экологиялык коопсуздук”, “экологиялык коопсуздукту камсыздоо”, “нормалар, талаптар, экологиялык коопсуздуктун чаралары”, “экологиялык коопсуздуктун коркунучтары”, “экологиялык коопсуз өндүрүштөр”, бул терминдердин ачык так даана